

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора історичних наук, професора

Салати Оксани Олексіївни

на дисертаційну роботу Силки Ольги Сергіївни

**«Подолання безпритульності, сирітства і правопорушень
неповнолітніх громадян в Україні (грудень 1942 – травень 1945 рр.)»**

подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук

за спеціальністю 07.00.01 – історія України,

галузь знань – 03 І гуманітарні науки

Актуальність теми

Важливим питанням у політиці будь якої держави є політика щодо соціального захисту дітей, які є найбільш уразливою групою серед населення. Особливі проблеми виникають у період воєнних конфліктів, коли населення перебуває у складних життєвих обставинах. У ході Другої світової війни значно зросла кількість дітей-сиріт та безпритульних, що загострило проблему встановлення радянської влади, зокрема й на території України.

Актуальність порушених у дисертаційному дослідженні проблем має універсальний характер. Діяльність державних та громадських організацій України у подоланні безпритульності, сирітства і правопорушень неповнолітніх громадян є актуальним питанням, яке потребує глибокого вивчення та вироблення політичних підходів у вирішенні таких питань.

Цим визначається наукова актуальність, практичне значення дисертаційного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Тема дисертаційного дослідження, сформульована дисертанткою, є актуальною і важливою. Їй відповідає запропонована система науково-дослідних завдань, які більшістю узгоджується з темою роботи і її внутрішньою композиційною структурою. Обрана теоретико-методологічна основа забезпечила опрацювання та аналіз великої кількості джерел та літератури, дала можливість застосувати загальнонаукові методи дослідження (метод аналізу, синтезу та систематизації). Відмітимо, що дисертантка застосувала групу міждисциплінарних методів, зокрема - проблемно-хронологічний, класифікації, систематизації та дискурс-аналізу. У дослідженні використані також і суто методи історичного дослідження (історико-типологічний, соціокультурного аналізу, порівняльно-історичний та метод історичного моделювання), що сприяло виявленню спільних та відмінних рис у процесі становлення студентських організацій, їх структурно-організаційного розвитку. На жаль, заявивши про застосування методу історичного моделювання, дисертантка не розкрила його сутності та не показала як саме він працює у дисертаційному дослідженні.

Дисертаційне дослідження Силки Ольги складається зі вступу та чотирьох розділів і підрозділів, вивеньків списку використаних джерел та літератури, додатків. Вступ містить обґрунтовану актуальність теми, розкриває її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначає мету і завдання, об'єкт, предмет, хронологічні і територіальні межі роботи, її методи, наукову новизну і практичне значення. З трактовкою цих складових загалом можна погодитись. Структура роботи є логічною та завершеною.

Наукова новизна і значимість результатів дисертаційного дослідження представлена досить чітко, зокрема, вперше узагальнено причини виникнення цих явищ, виявлено регіональні особливості їх поширення; уточнено кількість бездиригульних та сиріт на території України в досліджуваний період та особливості профілактичної роботи, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень неповнолітніми особами.

Завдання, поставлені у дослідженні, демонструють досягнення мети та отримання наукових результатів. Авторка представила досвід подолання державною безпритульності, сирітства неповнолітніх громадян в умовах відновлення мирного життя в Україні впродовж 1942-1945 р. проаналізувала значний масив джерел і зробила висновок, що значна частина фактів нині потребують перевірки та критично-порівняльного аналізу; визначила основні напрямки діяльності державних та громадських організацій України у подоланні безпритульності, сирітства і правопорушень неповнолітніх громадян; висвітлила шляхи, форми та засоби соціальної адаптації знедолених дітей, а також специфіку організації навчально-виховного процесу в спеціальних дитячих установах.

Розкриваючи етап дослідження означеної проблеми в історичній науці, дисертація самостійно визначає дві групи історичних праць за хронологією дослідження. До першої групи дослідниця відносить праці радянського періоду – від 1940-х рр. до 1991 р., який, у свою чергу поділяє на три етапи: 1) від середини 40-х до середини 50-х рр., в цей період праці мали публіцистичний характер; 2) від середини 50-х до середини 80-х рр. дослідження вже стають науковими; 3) від середини 80-х рр. до 1991 р. послабилась диктатура держави, що призводить до розсекречення нових архівних даних і формування нових прищипів і підходів в державі. До другої групи відносить історичні праці сучасності – від 1991 р. до 2019 р.

Аналізуючи праці обох групи дисертація, на жаль, не показала які ідеологічні постанови заклали радянська влада у виховання дітей-сиріт та безпритульних, формуючи навчально-виховну літературу в СРСР. Позитивним у вивченні історіографічного матеріалу є аналіз праць, у яких автори показують методи ідеологічної роботи радянських вчителів та чиновників серед дітей-репатріантів на території України у повоєнний період.

Джерельна база дослідження є достатньо презентативною для розкриття теми. Для повноцінного розкриття теми дослідження широко

залучалися історичні джерела з фондів Центрального державного архіву вищих органів влади, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Державного архіву Вінницької області, Центрального державного історичного архіву України, м. Львів а також матеріали Державного архіву Міністерства внутрішніх справ України, Державного архіву Міністерства внутрішніх справ України по Вінницькій області.

Аналіз та оцінка змісту роботи

У другому розділі дисертаційного дослідження авторка представила правові засади ліквідації та стримування безпритульності неповнолітніх громадян у ході звільнення території України від нацистської армії. Показала заходи держави та місцевої влади щодо виявлення та влаштування дітей-сиріт та безпритульних. Розкриваючи сутність правової діяльності держави у подоланні сирітства, авторка показала нову форму подолання безпритульності – створення органів опіки. Цінним у дослідженні є те, що дисертантка критично проаналізувавши архівні матеріали показала, що у роботі уряду та місцевих органів влади у цьому напрямку були й значні недоліки. Зокрема, були недоліки у роботі постійних комісій, умов перебування дітей на інтронаті у деяких районах перевірялися несистематично. Авторка наголошує, що в архівних документах, відбилися, переважно, негативні випадки, тому стверджувати про їх масштаби досить важко. Наразі, важливо було б показати проблеми, що виникали на шляху впровадження нормативно-правових засад в життя, зокрема які труднощі виникали у процесі уштовлення дітей-сиріт та використання їх на виробництві.

У третьому розділі дисертаційного дослідження авторка показала систему покарання та перевиховання неповнолітніх правопорушників та діяльність громадськості у подоланні дитячої безпритульності і правопорушень неповнолітніх громадян в 1942-1945 роки. Дисертантка

довела, що радянське керівництво, поставивши за мету у найкоротші терміни ліквідувати злочинність серед неповнолітніх, призвело до грубих порушень прав тих же неповнолітніх. Права дітей і неповнолітніх постійно порушувались у тому сенсі, що в одних і тих же установах закритого типу могли перебувати як неповнолітні злочинці, так і безпритульні чи вихованці, переведені з дитячих будинків звичайного типу. Долю дітей і суспільства в цілому ускладнювало також те, що позбавлення волі могло бути застосоване до неповнолітніх за рішенням адміністративних органів і не обов'язково за вчинення суспільно небезпечних діянь. Авторка зробила висновки про те, що чиновники не вдавалися до деталей відправляючи підлітків до спеціальних виховних установ закритого типу, часто могли відправити їх й до місць позбавлення волі для неповнолітніх. Це призводило до того, що діти, які виховувались у таких закладах були більше схильні до злочинів.

Розкриваючи громадську активність щодо допомоги дітям-сиротам та безпритульним дослідниця показала, що способи допомоги дітям були різноманітними. Серед них і громадська активність у справі всиновлення та патронування дітей-сиріт, матеріальна допомога знедоленим дітям через проведення недільників, декадників, місячників та одноразових акцій для утворення грошових і продовольчих фондів допомоги дітям-сиротам, шефська діяльність, організація опікуських та материнських рад. Авторка також відзначила, що допомога з боку громадськості мала загальнонародний характер та виявлялася в різних формах, що давало можливість допомогти багатьом обездоленим дітям.

У висновках до розділів виснажено пайбільш важливі результати, одержані в дисертації. Загальні висновки є ґрунтовними та виваженими, містять формулювання розв'язаної наукової проблеми. Наразі, додатки могли бути представлені ширше, зокрема ті таблиці, що розміщені у тексті, статистичні дані та ілюстрації, де показано роботу сиріт та підлітків на фабриці та заводах. Загалом робота свідчить, що здобувачці вдалося

досягнути визначеної мети, вирішити поставлені завдання і достатньо повно розкрити проблему «Подолання безпритульності, сирітства і правопорушень неповнолітніх громадян в Україні (грудень 1942 – травень 1945 рр.)»

Новизна наукових положень, висновків

Таким чином, вищенаведене свідчить, що в обговорюваному дослідженні дисертанткою вирішено низку важливих наукових завдань, що дало змогу з'ясувати стан вивчення теми в історичній літературі, узагальнено результати наукового вивчення проблем подолання безпритульності, сирітства і правопорушень неповнолітніх громадян в Україні у грудні 1942 – травні 1945 років вітчизняними та зарубіжними дослідниками; з'ясувати причини негативних соціальних явищ в дитячому середовищі після звільнення України від нацистської окупації; визначити основні напрямки діяльності державних та громадських організацій України у подоланні безпритульності, сирітства і правопорушень неповнолітніх громадян; висвітлити шляхи, форми та засоби соціальної адаптації знедолених дітей, а також специфіку організації навчально-виховного процесу в спеціальних дитячих установах.

Достовірність результатів досліджень

Положення і висновки сформульовані у дисертації О.С. Силки загалом обґрунтовані та науково достовірні. Основні результати й положення дисертації викладені автором у 6 наукових статтях (у т. ч. 5 – у вітчизняних наукових фахових виданнях та 1 стаття у закордонному виданні). Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, розміщені у 4 збірниках наукових і науково-практичних конференцій, семінарів і круглих столів.

Мета та поставлені завдання є достатньо обґрунтованими та науково виваженими. Кожний розділ і підрозділ дисертації має теоретичні

узагальнення. Авторці вдалося виконати поставлену мету і завдання її науково-кваліфікаційної роботи, хоча вона не позбавлена певних упушень.

Академічна доброчесність

Порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації) в дисертації та наукових працях, у яких висвітлені основні наукові результати дисертаційного дослідження Силки Ольги Сергіївни не виявлено.

Оформлення дисертаційної роботи

Оформлення дисертації за структурою, мовою та стилем викладення відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим МОН України, наказ №40 від 12 січня 2017 р.

Дискусійні питання та зауваження до дисертаційної роботи

Поряд з позитивним враженням від роботи варто зупинитися на окремих дискусійних питаннях:

1. Аналізуючи праці істориків авторці не завжди вдається до глибокого аналізу їхніх праць. Більш глибокого аналізу потребують праці В.В. Ленської та О.Г. Перехреста (с. 28); дисертаційне дослідження П.В. Семіної (с. 31)
2. У дисертації варто було б згадати праці російської вченої Л.В. Акімової, яка здійснювала соціологічні дослідження щодо боротьби з дитячою безпритульністю саме в роки Другої світової війни.
3. Варто було б ширше показати використання безпритульних підлітків на виробництві та в майстернях підприємств.
4. Важливим було б порівняння рівня безпритульності та сирітства у різних регіонах Української СРСР. Зокрема наскільки відрізнялася ця ситуація на сході та заході Української СРСР.

5. Щоб більш повно розкрити картину складної ситуації в умовах Другої світової війни та вирішення проблеми сирітства і безпритульності, варто було б також показати більше прикладів та статистичних даних про розподіл неповнолітніх безпритульних у виховні заклади та місця позбавлення волі.
6. У роботі містяться ряд стилістичних та граматичних огріхів (с. 39, 88, 112)

Вказані дискусійні питання не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження Силки Ольги Сергіївни, яке має наукову та практичну значимість для діяльності органів виконавчої влади та громадської спільноти сучасної Української держави у справі виховання молоді.

Рекомендації щодо використання результатів дисертаційної роботи Отримані результати дослідження Силки Ольги Сергіївни на тему «Подолання безпритульності, сирітства і правопорушень неповнолітніх громадян в Україні (грудень 1942 – травень 1945 рр.)». У подальшому пропонується до вивчення у ЗВО України у контексті історії України та історії освіти. Наукові та теоретичні надбання дисертаційного дослідження можуть бути використаними у практичній площині: викладачці студентам ЗВО України та використанням органів самоврядування у сфері молодіжної політики.

ВИСНОВОК

Дослідження виконано на високому науковому рівні, матеріал викладено чітко й обґрунтовано, усі положення, результати і висновки є чітко аргументованими. Впровадження та апробація результатів дисертаційного дослідження підтверджено документально. Основні

результати дослідження в повному обсязі опубліковано, апробовано та схвалено на науково-практичних конференціях різного рівня.

На основі зазначеного можна зробити висновок, що дисертаційна робота Сидки Ольги Сергіївни на тему «Подолання безпритульності, сирітства і правопорушень неповнолітніх громадян в Україні (грудень 1942 – травень 1945 рр.)» є закінченим самостійним науковим дослідженням, у якому отримана наукова новизна в галузі гуманітарних наук, яка вирішує важливу наукову проблему.

За змістом, актуальністю, науковою новизною та практичною цінністю робота відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 24.07.2013 р. (зі змінами) та наказу МОН Міністерства освіти і науки України №40 від 12.01.2017, а її авторка заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Оксана САЛАТА

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
ВЛАСНОРУЧНИЙ ЛІДВИС
Оксана Салаата
проф. Олександр В. Коваленко
27.08.2024